

Makt och vanmakt

Sätters fasta paviljong. Lobotomi i Sverige

Galleri Greger, Hornsgataspuckeln, Stockholm
17–21 september 2022

Konstnären och tidigare röntgenöverläkaren **Bertil Leidner** tog intryck från **Astrid Värings** roman *"I som här inträden"*, en skildring av den psykiatriska vården, Umedalen, mentalsjukhuset i Umeå. Kombinerat med ett fysiskt besök (med digitalkameran) på Sätters numera nedlagda vårdinrättning men vars miljö fortfarande ekar tungt av det som förevarit, blev han berörd på djupet. Tanken väcktes att skapa en utställning om lobotomin i Sverige, dess bakomliggande drivkrafter och ofta förödande konsekvenser.

Av Mats Lundgren, vetenskaps- och kulturjournalist

Tillsammans med "en oslagbar faktakälla om lobotomin i Sverige" i **Kenneth Ögrens** avhandling *"Psychosurgery in Sweden 1944-1958"* anser Bertil att de lösa citaten ur avhandlingen (nedan) ger en bra bild av att vansinnet fanns inte bara hos patienterna utan även inom det medicinska utövandet. Det blev billigare att vårda lugna, lobotomerade, patienter.

"Psykokirurgin kom att bli starkt omfattad på de moderna sinnessjukhusen i Sverige. Umedalens sjukhus, Sidsjöns sjukhus, Beckomberga och Lillhagens sjukhus kom snart att ha opererat hundratals patienter, främst de "utbrända" schizofrenierna. Den pre-frontala lobotomin hade redan börjat bli föråldrad när den mot slutet av 40-talet introducerades av överläkarna på de svenska sinnessjukhusen."

"Trots att den pre-frontala lobotomin har fått låg status bland neurokirurger så fortsätter metoden att användas på små lasarett i Sverige. På dessa enheter saknar man egentligen viktig teknisk utrustning för att t.ex. stoppa de så vanliga blödningarna i hjärnan vid en lobotomi. På Umedalens sjukhus, varifrån patienter skickades för lobotomi på Umeå lasarett, belastades lobotomin med dödlighet på 10-17 %. De första tre åren som den brukades steg dödligheten varje år."

"Den genomsnittliga dödligheten i lobotomi har i detta projekt räknats fram till något mer än 7% bland de 771 som lobotomerades. 57 patienter avled. Medicinalstyrelsen hade tillsynen över mentalsjukhusen. Den situation som rådde med hög dödlighet vid lobotomier var kända för de inspektörer som årligen kom på besök."

I avhandlingens engelska version ställs frågan om vem som tjänade på lobotomi:

"...one of the reasons why lobotomy was accepted – in some hospital viewed a very successful method – could have been its capacity to facilitate a problematic inner life of an over-crowded mental hospital..."

Kenneth Ögren sammanfattar perioden under lobotomin i Sverige med:

"It looks as though the medical professions were blind, the governmental inspectors deaf, the media non-questioning and the patients and relatives voiceless."

Bertil Leidners ambition med utställningen är att försöka gestalta olika delar av det ogripbara:

– Jag vill med mina bilder skildra känslan att vara mentalvårdspatient under 1940- och 50-talen, med dess tvång, förnedring och slutligen genom lobotomin – destruktionen av människans väsen och personlighet.

leidnerimaging@gmail.com

+46 706437118

TACK!

I mina verk inryms spår av olika människor, materialiserat i fotografisk och radiologisk form, men även bakom bilderna, som stöd på olika sätt. Jag vill tacka **alla**, som bidragit till min möjlighet att skapa konst.

Utan att förminska någons bidrag vill jag särskilt nämna:

I denna utställning, **Spår av människa**, har nya former av några verk skapats tillsammans med **Anna Nordström, LOD**.

Peter Adiels, Linnéuniversitetet har bidragit med teknisk kunskap och praktiskt skapande av de 3D-modeller av det kranium, som pryder utställningen.

I delen Makt och Vanmakt har **Kenneth Ögrens** avhandling om lobotomin en stor betydelse och till delar som härrör sig från Sätters gamla mentalsjukhus har **Lars Andersson Schaar** bidragit.

Utställningen har tagit form under den kurs "Fotografiskt projektår" som jag deltagit i under förra läsåret. Vår trevliga och kunniga kursledare **Anna Linderstam** och de övriga kursmedlemmarna har bidragit med kunskap, synpunkter, entusiasm och stimulans vilket fört utställningsarbetet framåt.

Flera av mina tidigare verk har bidrag från **Hisayo Oki**, konstnär som skapar eminent japansk kalligrafi.

Basen för mycket av mitt konstnärskap emanerar från min radiologiska verksamhet. Ständigt driven av att se nya utvecklingsmöjligheter i professionen och i livet har min vän, datortomografiexperten **Anders Svensson**, Karolinska Huddinge genom vårt samarbete möjliggjort att mitt konstnärskap kunnat växa.

De som stött mig genom att efterfråga mina verk på olika sätt har självfallet också möjliggjort min utveckling som konstnär. Det innefattar särskilt tidigare kollegor och chefer; bland vilka finns **Peter Aspelin, Rimma Axelsson, Bo Persson, Adel Shalabi, Torkel Brismar samt Li Tsai**.

Sist, men ändå mest, betyder allt arbete och stöd på alla sätt från min hustru **Madeleine Leidner**, som både är min främsta understödjare och samtidigt min bästa kritiker.

Bertil Leidner